

ประมงพื้นบ้านกับสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร

เรวดี ประเสริฐเจริญสุข
เกติณี แก้วนเจริญ
มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทนำ

ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังถูกกระแสการพัฒนาในระบบโลกาภิวัตน์ตีค่าให้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งของการเพิ่มการผลิต การสร้างรายได้ประชาชาติทิศทางการพัฒนาประเทศซึ่งส่งเสริมการขยายกิจการประมงเพิ่มปริมาณจับสัตว์น้ำจำนวนมากเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการประมงสำหรับส่งเป็นสินค้าส่งออก ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นหนึ่งในผู้นำอันดับต้นของการส่งออกด้านการประมงโลก เทคโนโลยีและเครื่องมือการประมงแบบทันสมัยได้ถูกนำมาใช้ มีการลงทุนจากกลุ่มทุนทำกิจกรรมเป็นเจ้าของกิจการประมง โดยใช้เครื่องมือประมงที่สามารถดักตวงเอาทรัพยากรสัตว์น้ำจำนวนมากมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลที่เกิดขึ้นคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ซึ่งสร้างผลกระทบต่อชุมชนประมงพื้นบ้านในทุกด้านทั้งในวิถีการผลิต ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของชุมชน ความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงในอาชีพ ความมั่นคงและหลักประกันการดำรงความเป็นชุมชน

ขณะเดียวกันจากรายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทยประจำปี พ.ศ. 2549 ระบุว่าปะการังที่ขึ้นอยู่กับชายฝั่งทะเลอันดามันมากกว่าร้อยละ 80 และปะการังฝั่งอ่าวไทยมากกว่าร้อยละ 50 อยู่ในสภาพปานกลางถึงเสื่อมโทรมมากและมีแนวโน้มที่จะเสื่อมโทรมอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากนโยบายด้านการท่องเที่ยวที่รัฐบาลมองว่าเป็นกิจกรรมที่สร้างกำไรและนำเงินตราเข้าสู่ประเทศไทยได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทยประจำปี พ.ศ. 2549 ได้ระบุว่า พื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่งทะเลของประเทศไทยหลายแห่งซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 20,185 ตารางกิโลเมตรได้รับการคุกคามจากกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นต้น ขณะที่ป่าชายเลนที่เคยอุดมสมบูรณ์กระจายอยู่ทั่วไปตามแนวชายฝั่ง ในปี พ.ศ. 2504 กว่า 2.22 ล้านไร่ พบว่าในปี พ.ศ. 2547 มีพื้นที่ป่าชายเลนเหลือประมาณ 1.49 ล้านไร่ เนื่องมาจากการพัฒนาที่รวดเร็วจนทำให้ป่าชายเลนหลายแห่งถูกทำลาย แล้วทดแทนด้วยการถมดินปรับพื้นที่เป็นเขตอุตสาหกรรม แหล่งชุมชน นาุ้ง และอื่นๆ

ชุมชนประมงพื้นบ้านในกระแสการพัฒนาประเทศไทย

ประเทศไทยมีจังหวัดที่มีพื้นที่ติดทะเล 23 จังหวัด รวมความยาว 2,614 กิโลเมตร โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชายฝั่งในภาคใต้ทั้งฝั่งอ่าวไทยและทะเลอันดามัน ความยาว 1,672 กิโลเมตร ซึ่งพื้นที่ชายฝั่งเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนประมง โดยเฉพาะชุมชนชาวประมงพื้นบ้านหรือชาวประมง

ขนาดเล็ก¹ ที่มีชีวิตพึ่งพากับทรัพยากรชายฝั่งและทะเล และเป็นกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เผชิญหน้ากับกระแสการพัฒนาของประเทศที่มุ่งขยายการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นฐานของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกนำมาใช้เป็นปัจจัยสร้างความแข็งแกร่งกับเศรษฐกิจระดับมหภาค ผลที่เกิดขึ้นคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นคนส่วนใหญ่ในภาคการประมงซึ่งวิถีชีวิตพึ่งพาอาศัยทรัพยากรทะเลและชายฝั่งเป็นทั้งแหล่งทำมาหากิน แหล่งที่อยู่อาศัย ต้องเผชิญกับปัญหาที่ไม่สามารถมีหลักประกันความมั่นคงของอาหารและรายได้จากการจับสัตว์น้ำด้วยกำลังทุนและเครื่องมือที่จับได้ เนื่องจากการทำการประมงที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะประมงพาณิชย์ซึ่งใช้เครื่องมือประเภททำลายล้าง ขณะที่พื้นที่ป่าชายเลนซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธ์และที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำก็ถูกบุกรุกทำลายเพื่อทำเป็นพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ทั้งการเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลาที่ก่อให้เกิดปัญหา นอกจากทำลายระบบนิเวศน์แล้วยังก่อให้เกิดมลภาวะจากเศษอาหารและสารเคมีที่ตกค้าง พื้นที่สาธารณะชายฝั่งถูกบุกรุกจับจองเพื่อสร้างที่พักรองรับนักท่องเที่ยวจากนโยบายการท่องเที่ยวที่ขยายตัวเติบโตอย่างรวดเร็ว

ครอบครัวชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งมีทุนและเข้าถึงโอกาสต่างๆ น้อยอยู่แล้ว จึงตกอยู่ในภาวะเป็นผู้รับผลพวงจากทิศทางและกระแสการการพัฒนาที่พวกตนไม่ได้มีส่วนรับรู้ ร่วมคิด และร่วมตัดสินใจ แต่กลับต้องแบกรับภาระเพิ่มขึ้นจากค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นทั้ง ค่าอาหาร ค่าเครื่องอุปโภคและบริโภค ค่าเลี้ยงดูและเล่าเรียนบุตร ทำให้ครอบครัวของชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีสภาพการมาหากินและชีวิตที่ขัดสน วิถีชีวิตปรับเปลี่ยนจากที่เคยอยู่ดีกินดีเข้าสู่เส้นทางความยากจน ช้ำร้ายยิ่งกว่านั้นหมู่บ้านประมงพื้นบ้านจำนวนหนึ่งต้องถูกโยกย้าย ทำการประมงต่อไปไม่ได้จากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองกระแสทุน อุตสาหกรรม ตลาดการค้าเสรี โดยเฉพาะภาคใต้และภาคตะวันออกซึ่งเป็นพื้นที่ติดชายทะเล ซึ่งโครงการต่างๆเหล่านี้เกิดขึ้นโดยไม่มีธรรมาภิบาล ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของชุมชน ความไม่มั่นคงในการดำเนินชีวิตตามปกติสุข ก่อให้ชุมชนประมงพื้นบ้านเผชิญความยากลำบาก

¹ สมาพันธ์ประมงพื้นบ้านภาคใต้ (2549) ได้ให้นิยามของ ชาวประมงพื้นบ้านหรือชาวประมงขนาดเล็ก ไว้ว่า หมายถึง ชาวประมงที่มีทั้งใช้เรือและไม่ใช้เรือหากินตามแนวชายฝั่งทะเล หากใช้เรือก็จะเป็นเรือหางยาว หัวโทง หรือเรือกอลและ เรือท้ายตัด ตั้งแต่ไม่มีเครื่องยนต์จนถึงมีเครื่องยนต์ และใช้เครื่องมือประมงแบบพื้นบ้านที่มีลักษณะเรียบง่าย ไม่ซับซ้อนสามารถเลือกจับสัตว์น้ำได้เฉพาะชนิด เช่น อวนลอยปลา อวนลอยกุ้ง อวนจมปู แห เบ็ด ลอบ ไซ ฯลฯ ชาวประมงพื้นบ้านจึงจำแนกได้ เป็น 3 ประเภทคือ 1) ชาวประมงที่ไม่มีเรือและเครื่องยนต์ ชาวประมงประเภทนี้จะใช้ความสามารถที่ตัวเองมีอยู่และใช้เครื่องมือแบบง่าย ๆ หากินอยู่ตามริมฝั่งทะเลหรือริมคลอง 2) ชาวประมงที่มีเรือแต่ไม่มีเครื่องยนต์ จะหากินอยู่ตามแนวป่าชายเลน ใช้เครื่องมือแบบเรียบง่าย เช่น ไซ้แร้วจับปู และ 3) ชาวประมงที่มีเรือและเครื่องยนต์ มีขนาดความยาวเรือไม่เกิน 10 เมตร เครื่องยนต์ที่ใช้มีกำลังไม่เกิน 30 แรงม้าหากินห่างจากฝั่งไม่เกิน 7 กิโลเมตร เรือที่ใช้จะมีความแตกต่างกันออกไปตามพื้นที่ เช่น ฝั่งทะเลอันดามันจะใช้เรือหัวโทง ฝั่งอ่าวไทยใช้เรือกอลและ เรือท้ายตัด

ผู้หญิงประมงพื้นบ้านกับปัญหาที่เผชิญ

“มาวันนี้ความอุดมสมบูรณ์ และความมั่งคั่งของท้องทะเลอันเป็นที่รักและหวงแหนของเรา เปลี่ยนไปเสียแล้ว... เปลี่ยน ไปนับแต่มีการเร่งการพัฒนาประเทศ โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าความอุดมสมบูรณ์ในทะเลบ้านเราเอง สืบคุณค่าภูมิปัญญาในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ของผู้หญิงที่ผูกพันใกล้ชิดกับการใช้ทรัพยากรอย่าง รู้คุณค่า เพื่อเป็นอาหารและรักษาไว้ให้ลูกหลานได้มีอาหารอุดมสมบูรณ์ มายาคติทางตัวเลขเศรษฐกิจที่สวดยุทธวิธีทำให้ใครต่อใครเชื่อว่าทุกลมหายใจ เข้าออกต้องผลิตเพื่อขาย เพื่อเงินตรา สร้างภาระกดดันให้ผู้หญิงในชุมชนประมงอย่างเรายิ่งนัก

ยิ่ง ทะเลเสื่อมโทรมลงเท่าใด การทำมาหากินย่อมฝืดเคืองมากเท่านั้น ผู้หญิงซึ่งเป็นผู้หาอาหารเลี้ยงดูครอบครัวและเป็นผู้จัดการค่าใช้จ่ายภายใน บ้าน ก็ยิ่งเหน็ดเหนื่อย ต้องทำงานหนัก และกดดันมากขึ้นเท่านั้น มา ถึงวันนี้ พวกเราจะต้องรับภาระเพิ่มขึ้นจากภาระเดิมที่มีอยู่มากมายอยู่แล้ว พวกเราไม่เพียงแต่ต้องทำงานบ้าน เรายังต้องทำงานหารายได้เพิ่มให้กับครอบครัว หลายคนต้องออกหางานรับจ้างนอกบ้านทำเพิ่มมากขึ้น มีเวลาอยู่บ้านและดูแลลูกน้อยลง บางครอบครัวสามีไปทำงานรับจ้างต่างจังหวัดทิ้งให้ผู้หญิงอยู่บ้านเลี้ยงลูก ตามลำพัง

เมื่อ ใครต่อใครต่างมองคุณค่าของทรัพยากรเป็นมูลค่าเงินตรา จึงทำให้ท้องทะเลที่เคยอุดม ต้องถูกขูดรีดและกระทำซ้ำเรา และผู้ที่เอาไปขายก็คือผู้ที่เข้าถึงทรัพยากรด้วยอำนาจทุนมากกว่า

ที่ น่าเศร้าไปกว่านั้นคือ ผู้เข้าถึงด้วยอำนาจทุนเหล่านั้นไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลอันเป็นของพวกเขาทุกคนแม้แต่หน่อย

สำหรับพวกเรา - สตรี ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ เรามีชีวิตอยู่กับทะเล ทะเลไม่ใช่เพียงสถานที่ท่องเที่ยว ไม่ใช่เพียงเป็นแหล่งอาหารของพวกเรา แต่เรารักทะเลเช่นที่เรารักครอบครัวของเรา เราอยู่ในครัวเรารู้ว่าอาหารทุกคำที่เลี้ยงดูเราและครอบครัวมาจากทะเลอัน เป็นถิ่นฐานทำกิน”

Declaration of Southern Female Fisherfolk Network ²

² การประกาศเป็นเครือข่ายสตรีประมงพื้นบ้าน เกิดขึ้นจากผู้หญิงแต่ละหมู่บ้านที่อาศัยอยู่ตามแนวชายฝั่งทะเลและลุ่มน้ำของประเทศ ไทย อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในการทำมาหากิน มีการรวมตัวกันอยู่แล้วในระดับหมู่บ้าน ทั้งเพื่อทำอาชีพเสริม ทำกิจกรรมรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงทำกิจกรรมสาธารณะในชุมชน ได้มารวมตัวกันในงานสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ณ โรงเรียนวิรสตรีนุสรณ์ บ้านปากคลอง อ.กลาง จ.ภูเก็ต วันที่ 8-10 ตุลาคม 2551 โดยกลุ่มผู้หญิงจากแต่ละจังหวัดได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตระหว่างกัน พบว่าสถานการณ์การพัฒนาประเทศในปัจจุบันสร้างปัญหาให้แก่ผู้หญิงจากแต่ละหมู่บ้านคล้ายคลึงกัน ทั้งเรื่องความเสื่อมโทรมของทรัพยากร การทำมาหากินฝืดเคือง ภาวะความกดดัน เหน็ดเหนื่อย ปัญหาสุขภาพและการเลี้ยงดูบุตรธิดา การรวมตัวกันทำกิจกรรมในระดับหมู่บ้านอาจช่วยบรรเทาปัญหาได้ระดับหนึ่ง ทว่าเมื่อผู้หญิงได้มีโอกาสรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ทั้งเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การทำมาหากิน จะเป็นพลังสำคัญที่เชื่อมร้อยผู้หญิงจากระดับหมู่บ้านขึ้นมาถึงระดับจังหวัดและระดับประเทศต่อไป ผู้หญิงจะเป็นพลังสำคัญในการปกป้องสิทธิชุมชนและสิทธิผู้หญิงในการมีวิถีชีวิตที่มั่นคงและเป็นสุข

สถานการณ์ปัญหาที่ชุมชนประมงพื้นบ้านเผชิญส่งผลให้ “ผู้หญิง” เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่ผู้หญิงเองเข้าไม่ถึงข้อมูลและไม่มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ อันเนื่องมาจากการปรับโครงสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีแนวทางการพัฒนาประเทศมุ่งเน้นการใช้ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยในการเพิ่มผลผลิต ซึ่งส่งผลกระทบไม่เพียงแต่เสถียรภาพและความเป็นอยู่ของชุมชนชายฝั่ง หากรวมทั้งก่อให้เกิดความสูญเสียคุณค่าด้านสังคม วัฒนธรรม และองค์ความรู้ รวมทั้งทำให้ผู้หญิงได้รับแรงกดดันนอกจากเพิ่มภาระที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนาตัวเอง และการร่วมพัฒนาสังคมอย่างสร้างสรรค์ให้ฐานพลเมือง

ในสังคมไทย แม้จะมีการปฏิรูปแนวคิดการพัฒนา ส่งเสริมสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคของผู้คนทั้งหญิงและชาย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมสาธารณะ รวมทั้งกระจายอำนาจ หากแต่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งครอบคลุมทั้งทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจการจัดการบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐ ผ่านกฎหมายต่างๆ ซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการบริหาร แม้ว่าในรัฐธรรมนูญของไทยปี 2551 จะได้รับรองสิทธิชุมชน และการเข้าร่วมของชุมชนในการเข้าถึงการใช้ การจัดการ รวมทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ หากแต่สาระต่างๆ ที่ถูกกำหนดไว้ ทั้งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศ และสาระในรัฐธรรมนูญยังคงเป็นเพียงข้อรับรองที่เป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งคงไม่มีผลในทางปฏิบัติ การบริหารจัดการทรัพยากรยังคงถูกผูกขาดอยู่ไม่มีผลในทางปฏิบัติ การบริหารจัดการทรัพยากรยังคงถูกผูกขาดอยู่ภายใต้อำนาจรัฐที่บริหารจัดการโดยไม่มีธรรมาภิบาล

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและความเดือนร้อนที่พี่น้องชาวประมงพื้นบ้านได้ประสบ นำมาสู่ข้อสรุปที่เห็นว่าปัญหาจะแก้ไขได้จะต้องคอยให้รัฐหรือคนอื่นมาดำเนินการให้ไม่มีเวลาต่อไปแล้วที่จะรอดคอย ถึงเวลาแล้วที่ชาวประมงพื้นบ้านจะต้องลุกขึ้นมาต่อสู้พิทักษ์สิทธิของตนเอง สิทธิของชุมชนในการเข้าถึงและมีบทบาทนำสู่การแก้ไขปัญหาและกำหนดทิศทางการพัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ในทิศทางที่จะสร้างหลักประกันการกลับมาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากรที่รัฐไม่สามารถจะผูกขาดอำนาจและดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงความสูญเสีย ความเสียหาย และปัญหาที่ใดเกิดขึ้นมาแล้วและอาจจะเกิดขึ้นต่อไป หากประชาชนไม่ลุกขึ้นมาทวงถามความชอบธรรมและปฏิบัติการพิทักษ์สิทธิของชุมชนตนเอง

ผู้หญิงขับเคลื่อนพิทักษ์สิทธิตนเอง และสิทธิชุมชน

“ปัญหาความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลาแท้ที่จริง เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับเราเองด้วย จะมีก็แต่พวกเรานี้แหละที่จะฟื้นฟูทะเลสาบให้คืนชีพคืนชีวิตกลับมา จะรอให้ใครมาจัดการแก้ไขปัญหาก็คงจะไม่ได้แล้ว เพราะที่ผ่านมามีบทเรียนเพียงพอว่า เมื่อพวกเราไม่ได้เข้าไปรับรู้ ไม่ได้เข้าไปร่วมตัดสินใจโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในทะเลสาบสงขลา ผลคือโครงการเหล่านั้นล้วนนำความเสื่อมโทรมมาให้ทะเลสาบ และส่งผลกระทบต่อตัวเรา ครอบครัวและชุมชนของเรา

ชีวิตเราจะมีหลักประกันอาหารและรายได้ ชุมชนจะเป็นสุข ร่มเย็น มั่นคงก็ต่อเมื่อพวกเราสามารถร่วมกันฟื้นฟูทะเลสาบ”

น.ส.สุภาภรณ์ พรรณราย³

ท่ามกลางสถานการณ์ที่ผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศยังถูกลิดรอนสิทธิ จากข้อจำกัดตามกฎหมายและระบบการบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐที่ลิดรอนสิทธิชุมชนในการเข้าถึงทรัพยากร การใช้การจัดการชุมชนท้องถิ่นในหลายพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลา⁴ ได้ขับเคลื่อนพิทักษ์สิทธิในการพัฒนาของตนกลับคืนมา และสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านซึ่งอาศัยทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งทำกินได้ลุกขึ้นมาพิทักษ์ ฟื้นฟู และปกป้องทะเลสาบด้วยตนเอง ภายใต้การรวมกลุ่มกันในนาม “สมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา”⁵ การทำงานของสมาพันธ์ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาทะเลสาบจากระดับชุมชน ให้ชุมชนเข้าใจ ตระหนักในสิทธิที่พึงมีพึงได้รับในฐานะพลเมือง อีกทั้งได้ตระหนักในความสำคัญที่ชุมชนต้องผนึกกำลังดำเนินการแก้ไขปัญหาที่คืบคลานเข้ามาในพื้นที่ของเขาและในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รวมทั้งเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการฟื้นฟู

การทำงานนอกเหนือจากการออกมาทำงานของสมาชิกฝ่ายชายแล้ว สมาพันธ์ ที่แม้สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย แต่เห็นความสำคัญว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะต้องดำเนินการไปพร้อมกันทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เนื่องจากหญิงและชายต่างมีมุมมองและหลักการการทำงานที่เอื้อประโยชน์ต่อกันซึ่งเป็นผลดีต่อการทำงานขับเคลื่อนพิทักษ์สิทธิของชุมชน จึงได้ให้ความสำคัญจัดโอกาสสร้างเงื่อนไขให้ผู้หญิงได้ร่วมตัวมีกิจกรรมการศึกษาวิจัย เรียนรู้การประชุม

³ ประธานเครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2551

⁴ ทะเลสาบสงขลาตั้งอยู่ตอนกลางบนชายฝั่งทางตะวันออกของภาคใต้ของประเทศไทย เป็นทะเลสาบที่มีพัฒนาการต่อเนื่องควบคู่กับชุมชนแถบนี้มายาวนาน ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดของประเทศไทย คือ 1) จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) จังหวัดพัทลุง และ 3) จังหวัดสงขลา ทะเลสาบมีลักษณะพิเศษเพราะมีระดับความเค็มของน้ำ 3 ระดับ คือทั้งน้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืด นับเป็นทะเลสาบขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นที่ประมาณ 1,040 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 616,750 ไร่)

⁵ สมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา คือ การรวมตัวกันของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ 5 ชุมรม รอบทะเลสาบสงขลา ซึ่งประกอบด้วย ชุมรมชาวประมงทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ชุมรมชาวประมงทะเลสาบอำเภอสิงหนคร ชุมรมชาวประมงทะเลสาบอำเภอปากพะยูน ชุมรมชาวประมงทะเลสาบอำเภอเขาชัยสน - บางแก้ว ชุมรมชาวประมงรักษ์ทะเลน้อย เพื่อร่วมมือกันฟื้นฟูอนุรักษ์ และพิทักษ์ทะเลสาบสงขลา

แลกเปลี่ยน และได้รับบทบาททำงานในสมัชชาฯ รวมทั้งมีการขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรมของกลุ่มสตรีเอง การดำเนินการของสมัชชาฯ ประสบความสำเร็จในอีกระดับเมื่อสามารถทำให้กลุ่มสตรีในชุมชนประมงพื้นบ้านหลายหมู่บ้านรวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเป็น **“เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา”**⁶ ซึ่งส่งผลทำให้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านรอบทะเลสาบมีความเข้มแข็ง สร้างรูปธรรมขับเคลื่อนจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รอบทะเลสาบ

การขับเคลื่อนที่ชาวประมงพื้นบ้านทั้งหญิงและชายในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาได้ดำเนินการร่วมกัน เป็นอันดับแรกการเพื่อเรียกร้องสิทธิในการเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ คือ การกำหนดพื้นที่สำหรับเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ โดย การจัดทำเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำและการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา แนวคิดนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานง่ายๆ ภายใต้เจตนารมณ์ที่ต้องการฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรมให้กับมาตุภูมิสมบูรณ เพื่อให้มีแหล่งอาหาร แหล่งรายได้ เพื่อสร้างความมั่นคงและสร้างหลักประกันทางด้านอาหารให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อกิจกรรมเหล่านี้เน้นการเสริมสร้างความร่วมมือจากหลายฝ่าย แม้ในระยะต้นของการปฏิบัติการจะมีเพียงชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นผู้ดำเนินการหลัก แต่เมื่อผ่านไป 15 ปี ผลของความตั้งใจจริง และความมุ่งมั่นในการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องของชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา จึงจะเป็นที่รับรู้กันว่าทะเลสาบฟื้นฟูได้จริง เมื่อมีรูปธรรมและเห็นผลของความสำเร็จที่ชัดเจน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมประมง กรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ได้เข้าร่วมกระบวนการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพิทักษ์ทรัพยากรกับชุมชนประมงพื้นบ้านในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา พร้อมทั้งเอื้ออำนวยความสะดวกทั้งด้านเครื่องมือ งบประมาณ และปฏิบัติการกับชุมชนประมงพื้นบ้านในการจัดการทรัพยากรในทะเลสาบร่วมกัน จนกระทั่งนำไปสู่แนวคิดในการจัดทำข้อบัญญัติในระดับท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการแนวเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอย่างมีส่วนร่วม เพื่อสร้างหลักประกันการเข้าถึงทรัพยากรและมีส่วนร่วมของชุมชนประมงพื้นบ้านในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา

จากรูปธรรมดังกล่าวสะท้อนในหลายแง่มุมเกี่ยวกับการพัฒนาว่า กระบวนการพัฒนาที่ดีจะต้องเกิดขึ้นจาก **“จิตสำนึก”** ของคนส่วนใหญ่อย่างแท้จริง นั่นคือ จิตสำนึกในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการตั้งเป้าหมายร่วมกันเพื่อจะนำไปให้ถึงเป้าหมายนั้น ซึ่งจะส่งผลต่อการเรียนรู้ในกระบวนการทำงานของชุมชนที่มีจิตสำนึกจริง ๆ และถือเป็นบทเรียนที่ดีที่นำไปสู่จุดหมายปลายทางสูงสุดของการพัฒนาประเทศต่อไป

⁶ เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา เป็นพัฒนาการอีกก้าวของกลุ่มผู้หญิงที่ทำงานอยู่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ได้มีการรวมตัวกันเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2546 เพื่อทำงานด้านการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รวมทั้งสร้างหลักประกันความมั่นคงในการเข้าถึงทรัพยากรของชาวประมงพื้นบ้าน

เอกสารอ้างอิง

- คณะทำงานผู้หญิงกับโลกาภิวัตน์. (2547). การพัฒนากระแสโลกาภิวัตน์: ธนาคารพัฒนาเอเชีย กับผลกระทบต่อผู้หญิง. http://www.thaico.net/b_thaiact/rf_gen.htm
- สมาพันธ์ประมงพื้นบ้านภาคใต้. (2549) ข้อเสนอปรับปรุงนโยบายฐานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและแก้ไขปัญหาชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ : ชาวประมงพื้นบ้านเราคือใคร. (อัดสำเนา)
- สมาพันธ์ประมงพื้นบ้านภาคใต้. (2550). _สถานการณ์การละเมิดสิทธิในชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน พ.ศ.2549. : <http://www.thaifisherfolk.com/?q=node/70> .
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2549. รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2549. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.. กรุงเทพมหานคร
- อำรอน ปะดุกา และ เบญจวรรณ เฟ็งหนู (บรรณาธิการ) (2550). ผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา. เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบและโครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน).
- เครือข่ายสตรีชาวประมงพื้นบ้าน. (2551). คำประกาศเจตนารมณ์เครือข่ายสตรีประมงพื้นบ้านภาคใต้. ประกาศ ณ โรงเรียนวีรสตรีอนุสรณ์ บ้านปากคลอง อ.กลาง จ.ภูเก็ต ในงานสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ วันที่ 9 ตุลาคม 2551